

ΔΑΣΚΑΛΟΣ, ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ, ΦΙΛΟΣ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

Με την απώλεια του Τάσου Χριστίδη, όσοι υπήρξαμε μαθητές ή συνεργάτες του χάσαμε έναν δάσκαλο και έναν φίλο. Τον δάσκαλο που μας έδειξε το γλωσσικό φαινόμενο ως ένα πολύμορφο μα ενιαίο και αδιάσπαστο σύνολο, επιδιώκοντας –ή μάλλον απαιτώντας– και κατορθώνοντας τη σύζευξη της διαχρονίας με τη συγχρονία, του ιστορικού με το κοινωνικό. Κοντά του μάθαμε ότι, όσο και αν η μελέτη της γλώσσας αναπτύχθηκε βασιζόμενη στη διάκριση και στην περιγραφή αυτών των δύο αξόνων της γλωσσικής πραγματικότητας, η βαθύτερη κατανόηση του γλωσσικού φαινομένου είναι αδιανόητη χωρίς τη σύνθεσή τους. Μέσα από αυτό το πρίσμα είδαμε να καταρρέουν οι μύθοι για την ανωτερότητα ή την κατωτερότητα των γλωσσών – γιατί όχι και των ανθρώπων; Μια τρίτη συνιστώσα, αυτή της απόκτησης της γλώσσας από τον άνθρωπο ως ατομική ύπαρξη αλλά και ως μονάδα του κοινωνικού συνόλου, συμπλήρωνε πάντα τον προβληματισμό του.

Αν με αυτά τα χαρακτηριστικά μπορεί κανείς να δώσει ένα στίγμα του θεωρητικού προβληματισμού του Τάσου Χριστίδη για το γλωσσικό φαινόμενο, η πρακτική του αγωνία για τα γλωσσικά –και όχι μόνο– πράγματα του τόπου μας μπορεί να νοηθεί μόνο μέσα σε ένα πλαίσιο ευρύτερης πολιτικής και κοινωνικής αναζήτησης. Ο λόγος του ήταν πάντοτε βαθύτατα πολιτικός και κοινωνικός, και οι όροι αυτοί στο στόμα του και στην πένα του αποκτούσαν άλλη βαρύτητα και σημασία: γι' αυτόν πολιτικό είναι αυτονόητα κάθε τι ανθρώπινο – κοινωνικό και ατομικό. Σε αυτό το πλαίσιο οι παρεμβάσεις του στην κοινωνία μας, από τη θέση του δασκάλου, του ερευνητή, του συγγραφέα, του οραματιστή, ήταν ανάσες οξυγόνου, τονωτικές ενέσεις, για εμάς και για τον ίδιο.

Η σφαιρικότητα της σκέψης του, οι πλατιές και βαθιές γνώσεις του, οι πνευματικοί του ορίζοντες, αποτελούσαν εγγύηση για τουλάχιστον είκοσι ακόμη χρόνια κορυφαίας δημιουργικής παρουσίας στα επιστημονικά πράγματα του τόπου μας, μιας παρουσίας που, με κέντρο τη γλωσσολογία, απλωνόταν σε πολύ ευρύτερους τομείς των ανθρωπιστικών σπουδών. Όλοι όσοι τον γνωρίσαμε νιώθουμε ότι έφυγε με το μυαλό γεμάτο από πράγματα που δεν πρόλαβε να μετουσιώσει σε γραπτό λόγο. Οι υπόλοιποι που θα τον γνωρίσουν στο μέλλον θα το κάνουν μέσα από τα γραπτά του – τουλάχιστον, η σκέψη του και ο λόγος του είναι αποτυπωμένα σε πλήθος κειμένων. Και ευτυχώς ο γραπτός του λόγος έβγαινε πάντοτε αβίαστα, με τη φρεσκάδα και τη ζωντάνια που εξέπεμπε η φυσική του παρουσία.

Όταν σκέφτομαι τη γνωριμία μου μαζί του, το πρώτο πράγμα που έρχεται στο μυαλό μου είναι ο «κόμβος» – ο Ηλεκτρονικός Κόμβος του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας. Ποτέ άλλοτε δεν έχω συνεργαστεί με μια ομάδα ανθρώπων –και τελικά φίλων– τόσο δημιουργικά, αποτελεσματικά και ευχάριστα όσο τότε που, μέσα από ένα απίστευτο χαρμάνι δουλει-

ας και κεφιού για το οποίο υπεύθυνος ήταν ο ίδιος, βγάλαμε τον *Εγκυκλοπαιδικό οδηγό για τη γλώσσα*. Στον ρόλο του οδηγού ο Τάσος, εμείς συνεπιβάτες.

Τον είχα γνωρίσει, βέβαια, πολύ παλαιότερα, το 1984, όταν παρακολουθούσα τα μαθήματά του της Γενικής Γλωσσολογίας. Θυμάμαι ακόμη το παράδειγμα που είχε χρησιμοποιήσει στο πρώτο μάθημα, για να μας δείξει πόσο άρρηκτα έχουμε δεμένα στο μυαλό μας τα πράγματα με τα ονόματά τους: «Τα παιδιά συχνά αναρωτιούνται: “Εντάξει, τα αστέρια τα ανακαλύπτουμε με τα τηλεσκόπια, τα ονόματά τους όμως πώς τα βρίσκουμε;”» Στο Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών τον συνάντησα το 1996, όταν υπέβαλα τα χαρτιά μου για να προσληφθώ ως τακτικός συνεργάτης. Λίγο αργότερα ξεκίνησε η συνεργασία μας στην προετοιμασία της *Ιστορίας της αρχαίας ελληνικής γλώσσας: από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα*. Και μετά στον «κόμβο», και πάλι στο Ινστιτούτο, και στον Τομέα Γλωσσολογίας, και στο Ινστιτούτο...

Δεν θα ξεχάσω, όταν παρουσιάζαμε σε δημοσιογράφους την αγγλική μετάφραση της *Ιστορίας της ελληνικής γλώσσας* στην Αθήνα. Ο Πρόεδρος του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας Δημήτρης Φατούρος αναφέρθηκε στην ίδρυσή του: «Όταν ήμουν υπουργός Παιδείας», είπε, «ήρθε μια ομάδα παθιασμένων και ονειροπόλων ανθρώπων και στήσαμε το Κέντρο», εννοώντας βέβαια τον Τάσο. Και τότε συνέβη το εξής αναπάντεχο. Με την άκρη του ματιού μου –καθόμουν δίπλα του– είδα τον Τάσο να κοκκινίζει. Και τον είδαμε όλοι μας. Μια κυρία από τη συντροφιά το παρατήρησε με έκπληξη: «Καλέ, αυτός κοκκίνισε!» Και ο Τάσος, αμήχανος μόνο για μια στιγμή, απάντησε: «Ναι κοκκίνισα! Και είμαι περήφανος που μπορώ και κοκκινίζω ακόμη!»

Στην ομιλία του κατά την επίσημη παρουσίαση της *Ιστορίας της αρχαίας ελληνικής γλώσσας* στη Θεσσαλονίκη, λίγους μήνες μετά την κυκλοφορία του τόμου το 2001, θέλοντας να εντάξει το έργο στο γενικότερο κλίμα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης από την ίδρυσή της μέχρι σήμερα, έκανε αυτό που ο ίδιος ονόμασε «προσκλητήριο νεκρών». Τα ονόματα του Τριανταφυλλίδη, του Κακριδή, του Ανδριώτη, του Καψωμένου, του Πολίτη, του Ανδρόνικου είχαν παρελάσει τότε από μπροστά μας, θέλοντας να δείξουν τις οφειλές του επιμελητή στο επιστημονικό του περιβάλλον – αλλά και τις προσωπικές του οφειλές σε κάποιους από τους δασκάλους του. Είναι αδιανόητα οδυνηρό για μας σήμερα να σκεφτόμαστε ότι όποιος επιχειρήσει κάτι τέτοιο στο μέλλον θα πρέπει, λίγα μόλις χρόνια μετά, να συμπεριλάβει στο προσκλητήριο και το όνομα του Τάσου.